

Wstęp

Współcześnie nastąpiła eksplozja obserwowanych zmian w sferze intymności i miłości, co znalazło już silne odzwierciedlenie w piśmiennictwie z dziedziny socjologii i psychologii rodzin. Sfera międzyludzkich relacji intymnych, stanowiąca przedmiot rozważań niniejszej publikacji, jest eklektyczna, barwna i niezwykle ciekawa z perspektywy nauk społecznych, także pedagogicznych. Dyskurs dotyczący miłości i seksualności jest wciąż niezgłębionym badawczo zagadnieniem. Na fakt ten wpływają współczesne przemiany makrospołeczne, takie jak postępujący dynamicznie proces globalizacji, mobilności, a przede wszystkim transfer przemian w technicyzacji i terapeutyzacji sfer życia intymnego, pokazujący na nowo potrzeby Ja w intymnych relacjach damsko-męskich. To również zaawansowany proces niezależności ekonomicznej kobiet, przejawiający się w możliwości dokonania przez nie wyboru niemążęńskiego stylu życia, a także częstsza społeczna zgoda na mozaikowość form bycia razem z partnerem tej samej i/lub odmiennej płci.

Ogólna architektura wywodu tej książki wpisuje się w poważnie uargumentowaną dyskusję o jakości relacji międzyludzkich oraz przyszłych rodzin w społeczeństwie ponowoczesnym.

Na przykładzie polifonii perspektyw biograficznych wybranych studentów polskich i czeskich, stanowiących pole badawcze prezentowanej monografii, można stwierdzić, że nastąpiło swoiste przesunięcie granic rozumienia wolności w upublicznianiu i kontrolowaniu swojej emocjonalności i seksualności w relacjach partnerskich. Kultura narcystyczna, najprościej ujmowana jako projekt samodoskonalenia, wyzwoliła jednostkę żądną pochwał i gratyfikacji, a to z kolei przekonwertowało zasoby społeczne na coraz wyżej cenione zasoby seksualne, co spowodowało znaczące konsekwencje w życiu emocjonalnym partnerów (zwłaszcza kobiet). Przedstawione czytelnikom tezy o inwersji sfery intymnej, akceleracji relacji międzyludzkich oraz autyzmie

medialnym dotyczą zarówno stehnicyzowanych kontaktów w przestrzeni wirtualnej, jak i miłosnych relacji realnych. Monografia ta opisuje biograficzne skrypty partnerów – niejednokrotnie przejawiających narcystyczną wizję związku, w którym kobiety i mężczyźni są zależni od siebie i paradoksalnie oddaleni, uwielbiają siebie i jednocześnie nienawidzą troszczyć się o drugiego, zobojętniali na wewnętrzną namiętność, lecz wrażliwi na zewnętrzne głosy uznania. Ukazuje w niej fenomen współczesnego uczucia nazywanego miłością, który pozbawiony wszelkich tajemnic przemienił się w ogólnodostępne, upubliczniane i „rozpisane” przez terapeutów, piosenkarzy, publicystów, seksuologów i naukowców „nagie” relacje dwojga.

Jako pedagog społeczny stawiam otwarte pytanie o transgresję ogólnej odpowiedzialności za powodzenie lub niepowodzenie w relacjach międzyludzkich, które się wykreowały w kulturze narcyzmu, promującej silną potrzebę uznania. Zjawiska podglądactwa i obnażania siebie, obecne w przestrzeni konsumpcyjnej i wirtualnej, podpowiadają młodym ludziom, aby świadomie wycofali się z projektu życiowego My w życiu realnym na rzecz inwestycji w kolejne – emocjonalne, fizyczne, seksualne – atrybuty Ja. Wszelkie rozpowszechnione kulturowe „dopalacze ego”, takie jak portale społecznościowe promujące domenę życiową „Selfie ergo sum”, zmieniają na zawsze jakość relacji międzyludzkich. Nie wiemy, czy jakość tych relacji nie zyskała, stając się bardziej wyselekcjonowaną i oferującą możliwość kontaktu z ludźmi z całego świata, czy też nie straciła jako życzeniowa, krótkotrwała, ale stymulująca i konkurencyjna dla relacji realnej. Nie wiemy też, która z tych relacji – realna czy wirtualna? – jest prawdziwa, a która powierzchowna czy fałszywa. Niemniej w epoce, która tak mocno partycypuje w utwierdzaniu jednostek co do ich praw, potęgi i władzy, wytwarzają się nowe typy relacji, wychodzące poza dualizm pojęciowy – prawdziwych, jedynych, godnych uwagi, pożądanых społecznie *versus* wirtualnych, powierzchownych. Świat wolności i nieustannej admiracji własnej osoby doprowadził do dewaluacji pojęcia wspólnotowości i namiętności w związkach międzyludzkich, kształtując jednostkę silnie zracjonalizowaną, dla której projekt zwany partnerstwem jest kolejnym zintelektualizowanym zadaniem, widocznym, i co ważniejsze, podziwianym w epoce Ja.

Zaobserwowane w biografiiach młodzieży studiującej skrypty przyjęły nazewnictwo w nurcie postmodernistycznych porównań. Pozwoliło to jeszcze silniej dostrzec, że to, co się dokonuje w miłosnych relacjach międzyludzkich, ma namacalne tło społeczne, nie tylko psychologiczne, jak się wydaje większości terapeutów. Nie bez znaczenia dla życia w parze jest obecny w przestrzeni życia publicznego dyskurs o feministycznym projekcie równości, a seksualnej dominacji mężczyzn. Jego nadinterpretacja nieuchronnie prowadzi do przekonwertowania kapitału społecznego kobiet na ich kapitał seksualny. Dziś

wyboru partnera dokonuje się na mocno zindywidualizowanej, ale grzaskiej ścieżce seksualnej i narcystycznej, co w konsekwencji osłabia namiętność i wychładza emocjonalność, a co starałam się ująć teoretycznie i badawczo.

W centrum rozważań niniejszej publikacji sytuuje się obraz biografii polskich i czeskich par studenckich tworzących, bądź projektujących, swój związek miłosny. Przy ich analizie czerpano z terminologii i dotychczasowych ustaleń korespondujących z paradygmatem badań ponowoczesności. Stosowana w pracy terminologia znajduje swoje uzasadnienie w perspektywie głównego obiektu badań nad skryptami współczesnych studenckich relacji miłosnych, rozumianych jako trwałe relacje intymne dwojga osób, które wywierają kreatywny wpływ na postać doświadczanych przez partnerów biografii podmiotowych i społecznych. Tak ujęty przedmiot badań wymaga spojrzenia na ludzką parę jak na kreatora i uczestnika szerszych zmian społeczno-kulturowych w procesie podmiotowego projektowania własnej historii miłosnej. Głównymi inspiracjami teoretycznymi i metodologicznymi, spójnymi z przyjętym schematem pojęciowym, były odkrycia dotyczące *codziennego życia pary* Jeana-Claude’a Kaufmanna, *semantyki miłości* jako narzędzia przemian społecznych (obok pieniądza i władzy) Niklasa Luhmanna, *normalnego chaosu miłości* Elisabeth i Urlicha Becków, *czystych relacji* Anthony’ego Giddensa, a przede wszystkim niezwykle cennej argumentacji socjolożki Evy Illouz. Przemiany w sferze intymności i rodzinności stanowią ważny przedmiot analiz i gromadzenia danych także przez polskich badaczy z dziedziny nauk społecznych¹.

Trudno nie docenić dorobku naukowego dotyczącego miłości ujmowanej coraz częściej w kategoriach zadania, a nie uczucia. Dotychczasowe ustalenia zagranicznych i polskich autorów dowodzą, że wiązanie się ludzi w pary, rozumiane dotąd jako proces naturalny, współcześnie zaczyna się znacznie komplikować, przybierając charakter silnie zindywidualizowanego projektu biograficznego, co starałam się ująć w części teoretycznej i metodologicznej niniejszej monografii.

Rozdział pierwszy książki przedstawia katalog pojęć związanych z bliskością, wzajemnymi relacjami, małżeństwem i miłością. Wyeksponowano w nim dokonania socjobiologii i psychologii ewolucyjnej dotyczące wyborów związanych z życiem w parze. Dyskurs wokół wciąż aktualnego sporu, czy to kultura, czy też natura w większym stopniu determinuje wybory partnera, poprzedził rozważania na temat wpływu czynników kulturowych i społecznych na rozumienie „szczęścia w miłości” w relacjach partnerskich, stanowiąc punkt wyjścia dla analiz przeprowadzonych także w części badawczej. Tekst pierwszego rozdziału w nurcie antropologii kwestionuje pojęcie kryzysu rodziny.

¹ Patrz m.in. w bibliografii: T. Szlendak, M. Gdula, M. Bieńko, M. Musiał, F. Schmidt.

Omówiona w **rozdziale drugim** debata nad *emocjonalnym kapitalizmem* stanowi jeden z głównych nurtów rozważań niniejszej książki. Dotyczy ona wpływu indywidualizmu oraz konsumeryzmu na sferę miłosnych związków, które nabierają charakteru pewnej ekstrawagancji, pozostając otwartymi, plastycznymi, refleksyjnymi i wciąż niezgłęzionymi, jednocześnie coraz bardziej pozbawionymi namiętności.

W rozdziale drugim starano się odpowiedzieć na pytanie, jak emocjonalny kapitalizm zmienił sposób rozumienia miłości i intymności w związku. Podrozdziały dotyczące kultury flirtu i inwersji sfer intymnych są polemiką na temat bliskości *versus* dystansu dwojga kochających się ludzi, pozostających w więzi wirtualnej, zarazem pełnej paradoksów i szans na wykreowanie nowych modeli życia we dwoje w globalnej ekumenie kulturowej, która się zamieniła w pełną ekspertyzę epokę Ja.

W **rozdziale trzecim** omówiono wpływ kultury narcyzmu na ogólną atmosferę związków miłosnych. Orientacja partnerów, skierowana na indywidualizm i wolność wyboru, przyswaja w coraz większym stopniu kody relacji wirtualnych, silnie przenikając do życia realnego w związku. Polemiki niniejszego rozdziału ukazują pewne mechanizmy, które nieuchronnie prowadzą do zmian w stechnicyzowanych czy mediatyzowanych relacjach międzyludzkich. Podobnie jak narcyzm jednostkowy zawiera w sobie dużo napięć i sprzeczności, tak i narcyzm kulturowy może stymulować partnerów w dążeniu do biografii związkowych refleksyjnych i trwałych na równi z relacjami krótkimi i niezobowiązującymi. Nie zmienia to jednak faktu, że uobecnia się nowy typ związków miłosnych – życzeniowych, wyobrażonych i w konsekwencji silnie narcystycznych. Gdy przyjrzymy się bliżej oddziaływaniu społecznemu i tym zjawiskom, które nieuchronnie zmierzają do dewaluacji wspólnoty My i nobilitują Ja jednostki, zrozumiemy przemiany dokonujące się w zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowaniach życia we współczesnej miłosnej, a następnie rodzinnej relacji dwojga. Jednym z nich jest zauważalne przekonwertowanie kapitału społecznego i emocjonalnego kobiet na ich kapitał seksualny, co ma silne konsekwencje dla trwałości i stabilności relacji i jej „ujarzmiania” z relacji wybieranych społecznie na zmanipulowane i gwałtownie zmieniające się poprzez świat wirtualny i terapeutyczny.

W **rozdziale czwartym** analizuję wybrane ustalenia badawcze pedagogów i socjologów na temat wyborów dokonywanych przez młodzież studiującą w obszarze projektowanych przez nią form własnej stabilizacji miłosnej i rodzinnej. Zabieg ten umożliwił spojrzenie na projekty biograficzne kształtowane w indywidualistycznej perspektywie życia we dwoje, pełne mozaikowych form, hybryd i różnorodności w sferze wyboru partnera, elastycznie dopasowanego do potrzeb i orientacji nastawionych na usatysfakcjonowanie Ja jednostki. Biorąc pod uwagę analizy dotyczące inwersji sfery intymnej oraz

wpływu narcyzmu kulturowego, nie zaskakuje, że wybrane badania akcentują i prognozują pewną schizofrenię, ambiwalencję i niejednoznaczność orientacji oraz planów młodych ludzi, określanych przez niektórych w kategoriach kryzysu (a raczej hybryd) relacji miłosnych w parze i w rodzinie. Wszystkie części teoretyczne czerpią z różnych inspiracji, które można zaklasyfikować do nurtu metodologii eksperymentującej pomiędzy kulturalizmem, symbolicznym interakcjonizmem oraz konstruktywizmem.

Z kolei w kontekście wykorzystanych odmiennych koncepcji metodologicznych ukazano pewien model metodologii współczesnej, pozwalającej dotrzeć do miłosnych skryptów życia młodzieży studiującej². Autorska koncepcja prezentowanej polifonii skryptów biograficznych, zanalizowana w **rozdziałach piątym i szóstym** monografii, uformowała się dzięki zebraniu materiału badawczego na zajęciach fakultatywnych dla studentów poświęconych intymności pomiędzy byciem razem a osobno. Przy konstruowaniu narracji dotyczących biografii związkowych pomocna okazała się także autorska ankieta, przeprowadzona wśród czterystu studentów polskich i czeskich, oraz wywiady rozumiejące z dwudziestoma parami. Metody te uzupełniono danymi zebranymi dzięki internetowemu forum poświęconemu kontynuacji dyskusji na temat miłości w epoce Ja. Wszystkie zabiegi badawcze trwające cztery lata okazały się pomocne w odsłanianiu meandrów prywatnych doświadczeń związkowych i stworzyły dynamiczny obraz miłosnych skryptów młodzieży akademickiej pozostającej w relacjach partnerskich.

Pomimo wielości zastosowanych metod, autorka monografii nie rości sobie przy tym przywileju wyczerpania uniwersalnego i domkniętego opisu zjawisk obecnych w doświadczeniach młodzieży studiującej, a dotyczących miłości i partnerstwa. Po pierwsze dlatego, że w obrębie tematów związanych z miłosną biografią zawsze istnieje ryzyko niedopatrzenia pewnych zjawisk lub nierównego rozłożenia akcentów na pewne problemy par heteroseksualnych, przy pominięciu par lesbijskich i gejowskich (jak w przypadku prezentowanej książki). Po drugie, pełna biografia par studenckich potrzebuje badań longitudinalnych, a w tym przypadku wzięto pod uwagę tylko aktualne skrypty, realizowane w jednostkowych biografiach wybranych kategorii studentów z Polski i z Czech.

Pedagogiczna troska o wartość rodziny i relacji międzyludzkich jest uzasadniona w obliczu zjawisk obecnych w biografiach jednostek kreujących współcześnie swoją tożsamość. Młodzież studiująca bardzo często swoje Ja określa w odniesieniu do My, a więc do związku, jaki obecnie lub w przeszłości stworzy. Badania nauk społecznych w większości koncentrują się na

² Przyjęto określenie skrypt życia jako pewien określony scenariusz typowych miłosnych zachowań w obrębie całościowej biografii (pojęcie węższe od całościowej biografii, ale szersze od zwykłego planu czy projektu życia).

zjawiskach singlowania, bezdzietności z wyboru, małżeństw światowych i związków wirtualnych – wszystkie one burzą w pewnym sensie ład struktur rodzinnych całych społeczeństw. Ponadto bogactwo analiz podejmowanych i realizowanych w nurcie feminizmu, teorii *gender* i *queer* oraz w perspektywie ustaleń prawnych współczesnych par heteroseksualnych i homoseksualnych zmusza do dalszej pracy w kierunku diagnozowania miłosnych relacji międzyludzkich na tle przemian kulturowych.

Mozaikowość miłosnych biografii związkowych nie pozwala na zamknięcie ich w ramach czterech wyróżnionych skryptów, a także w strukturze sześciu rozdziałów. Byłoby to znacznym uproszczeniem, ograniczającym prezentację praktykowanych przez młodzież form fenomenu życia razem. Próbowałam jednak zrozumieć specyfikę zmian w obrębie biografii miłosnych na tle kultury narcyzmu i emocjonalnego wychładzania uczucia miłości. Zabieg ten może okazać się pomocny w zmniejszeniu dynamiki napięć społecznych związanych z funkcjonowaniem nowych struktur społecznych oraz z niedokończonym projektem równości w epoce Ja. Moim celem naukowym i badawczym, skoncentrowanym na widocznych w społeczeństwie biograficznych zmianach dotyczących związku, nie jest rozwiązanie z sukcesem wszystkich problemów i pytań o trwałość relacji par i rodzin oraz o wartość miłości. Książka jest kolejnym głosem w debacie na temat siły przemian w obrębie uczucia miłości, stojących – moim zdaniem – w samym centrum ogólnych przemian społecznych.

Wszystkim współtworzącym tę książkę wyrażam ogromną wdzięczność. Dziękuję Władzom Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego UAM za sfinansowanie niniejszej publikacji oraz Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za stypendium naukowe umożliwiające realizację projektu badawczego. Wszystkim studentom z Wydziału Studiów Edukacyjnych w Poznaniu biorącym udział w fakultecie na temat przemian intymności oraz moim rozmówcom i respondentom dziękuję za szczerość wypowiedzi. Dziękuję uczelniom czeskim za gościnę i umożliwienie realizacji badań. Dziękuję Panu prof. zw. dr. hab. Zbyszko Melosikowi za doping w moich zamierzeniach naukowych oraz za wartościowe wskazówki recenzenckie. Dziękuję Panu prof. zw. dr. hab. Andrzejowi Radziewiczowi-Winnickiemu za życzliwość i konstruktywną recenzję. Szczególne podziękowania składam Panu prof. zw. dr. hab. Jerzemu Modrzewskiemu – Osobie będącej *spiritus movens* moich zainteresowań z pedagogiki społecznej wokół rodzinności. Dziękuję wszystkim Profesorom i Profesorkom wspierającym mnie na drodze naukowej.

Książka ta powstawała długo, między innymi ze względu na wątki autobiograficzne. Jestem przekonana o dobrym kierunku i dobrym czasie ważnych wydarzeń w moich personaliach. W kontekście fascynacji prezentowaną tematyką realny dowód stanowią: mąż Marcin i nasze Córki Jana i Klara – jesteście największą wartością i najpiękniejszym śladem w moim życiu. Dziękuję, bez Was nic nie miałoby sensu. Dziękuję Moim Rodzicom, którzy obdarowali mnie miłością i wolnością.